DECEMBER 2008 NO. 60

Berichten uit de wereld van het oude kinderboek

STICHTING GESCHIEDENIS KINDER- EN JEUGDLITERATUUR

JAN WIEGMAN

Van het bestuur

Ondanks de reisafstand naar Middelburg was de studiedag in de Zeeuwse Bibliotheek een succes. Er waren wel 50 deelnemers, de sprekers konden boeiend vertellen en een bezoek aan een mooie en leerzame expositie sloot het geheel af. Aan Theo Gielen werd de Van Alphen Prijs 2008 toegekend vanwege zijn grote verdiensten op diverse gebieden zoals de redactie van onze *Berichten*, het beweegbare boek en de struwwelpetriaden, van deze beide laatste is hij dé expert van in elk geval heel Nederland. Wij willen Theo nogmaals van harte feliciteren.
Hierbij bedanken wij onze donateurs Ludo Jongen en Henk van der Lee voor hun belangrijke werkzaamheden als auteur respectievelijk redacteur van ons nieuwjaarsgeschenk, dat dit keer qua vorm en inhoud sterk van de vorige geschenken afwijkt. U zult het bij dit decembernummer aantreffen. Henk heeft nu al een auteur voor het volgende nieuwjaarsgeschenk gevonden!
We hopen volgend jaar weer een aantal interessante sprekers aan te trekken en enkele aantrekkelijke excursies voor u te organiseren. De eerste studiedag is gepland op 18 april in het Drents Museum te Assen, waarop over het (kinder)boekenbezit van het museum en waarschijnlijk over Russische prentenboeken zal worden gesproken.
Ook zijn we van plan om in mei of juni naar een expositie over Annie M.G. Schmidt en haar werk in de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) te gaan en in het najaar in diezelfde OBA een studiedag te houden. Maar Antwerpen lokt ons ook.
Verder kunt u van ons de resultaten van een enquête verwachten die onder de donateurs wordt gehouden en waarvoor u het formulier bij deze *Berichten* zult aantreffen, als u dat niet al in Middelburg hebt ingevuld en ingeleverd.
Ook dit jaar hebben we onze plaats in de wereld van het kinderboek weer met succes bepaald vooral met lezingen, de website en de *Berichten*. Namens het bestuur wens ik u en de uwen prettige feestdagen en een goed 2009 vol fijne, ontroerende en opwindende belevenissen wat betreft boeken en prenten voor het jonge volkje!

Frits Booy
Voorzitter

Hiëronymus van Alphen-Prijs 2008

Aan het eind van de studiedag op 1 november in Middelburg werd door voorzitter Frits Booy de Hiëronymus van Alphenprijs uitgereikt. In verband met de tijdsdruk op dat moment beperkte hij zich tot het voordragen van een gedicht op de laureaat, een pastiche van een bekend Van Alphen-vers. Wij drukken hierbij ook zijn geplande toespraak af:

Geachte liefhebbers van het oude kinderboek,

Thans is weer een spannend moment aangebroken. Aan wie wordt in 2008 de Hiëronymus van Alphen Prijs uitgereikt?
Dat zal u snel duidelijk worden, als ik u vertel dat het antwoord op die vraag te vinden is in een beweegbaar boek over Piet de Smeerpoets met litho's van Emrik & Binger, als fabrieksprentenboek uitgegeven door I. de Haan in Haarlem!

Inderdaad het is dit jaar Theo Gielen!

Theo is een enthousiaste en uiterst serieuze onderzoeker op velerlei gebied (zie hiervoor). Hij publiceert regelmatig over zijn favoriete onderwerpen in diverse, meest buitenlandse, tijdschriften en redigeert bijna in z'n eentje het internationale blad over beweegbare boeken (Movable Stationary). Hij werkte mee aan diverse publicaties, excursies en tentoonstellingen en is mederedacteur van onze 'Berichten'.
Zijn naam wordt vaak genoemd als het gaat om advisering over het oude kinderboek en hij is vaak als eerste van iets bijzonders op de hoogte. Wat zo attent is van hem, dat hij bij het zoeken in bronnen ook zaken voor anderen noteert en aan hen doorgeeft.
Theo wil graag een uitgebreide studie over I. de Haan of beweegbare boeken schrijven. Dat staat al jaren op stapel, maar ook dat tekent Theo: hij gaat nooit over een nacht ijs en publiceert een grote studie pas, als alles volledig is uitgekristalliseerd.

Georg Barlösius

En ja, komen we over Theo ook iets bij onze goede en productieve Hiëronymus van Alphen tegen? Jazeker, luistert u maar...

Eene vertelling over Oom Theo

Wij zaten bij Oom Theo,
Die nijv're onderzoeker,
Die veel weet te vertellen.
We dronken chocolade
En deden honderd vragen.
In 't einde sprak Oom Theo:
'Wel nu, mijn kleine braven,
Gij kent nu al mijn passies,
Welk' houdt Gij voor het beste?'

In vier verzen worden de passies van Theo Gielen besproken: beweegbare boeken, smeerpoetsen, fabrieksprentenboeken en het fonds van uitgever I. de Haan.
Helaas ontbreekt de ruimte voor het hele gedicht. Wie de volledige tekst wil lezen kan een mailtje aan de redactie sturen.

Toen glimlachte Oom Theo
En sprak: 'Mijn hartediefjes,
Ik zal U iets vertellen
En niemand teleurstellen
In 't maken van zijn keuze.
Die is natuurlijk reuze!
Maar alle vier de passies
Beheersen heel mijn leven.
Ze zijn mij even dierbaar.
Ik hoop nog lang te werken
En veel te publiceren,
Dan zal ik zijn tevreden.
Dat zal 'k U niet verhelen.

En vort.... thans buiten spelen!'

Frits Booy (Zeer vrij naar Hiëronymus van Alphen)

Theo, we hebben je toch even in het zonnetje willen zetten. Namens de SGKJ van harte gelukgewenst met deze prijs. Je hebt hem ten volle verdiend!

Frits Booy voorzitter

Theo Gielen reageerde met een geestig, lichtelijk badinerend dankwoord.

Studiedag

Hoewel het ver was en flink regende, was de opkomst van belangstellenden op 1 november in Middelburg groot. In de fraaie aula van de Zeeuwse Bibliotheek hoorden we drie lezingen, werd een demonstratie van de website van de Stichting gegeven, een prijs uitgereikt en een gedenkwaardig dankwoord gesproken. Er waren Zeeuwse bolussen en de prachtige tentoonstelling 'Lettergeschenkjes voor lieve kleinen' met kinderboeken en centsprenten uit de aan de bibliotheek geschonken collectie Landwehr-Vogels, was op zich de reis al waard. Hieronder de verkorte tekst van de lezing van conservator Ronald Rijkse (voor de volledige tekst a.u.b. een mailtje naar de redactie) en de samengevatte

teksten van de lezingen van de twee andere sprekers, Guy Segers en Hans Krabbendam.

De kinder(schat)kamer van de Zeeuwse Bibliotheek

In het jaar 1859 werd de Provinciale Bibliotheek van Zeeland opgericht, de voorloper van de huidige Zeeuwse Bibliotheek. Vooral juridische, staat- en geschiedkundige werken vonden er vooreerst hun plaats maar door schenkingen uit de hele provincie werd het boekenbezit verder uitgebreid.
In 1898 werd de bibliotheek verplaatst naar een patriciërspand met twaalf bibliotheekzalen. Een jaar later kreeg de bibliotheek de boekerij van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen en de boekerij van de Maatschappij voor Geneeskunst, afdeling Walcheren, in bruikleen. In 1904 kwam daar nog een handschriftenverzameling van het Genootschap bij. Ook de boekerij van de kerkenraden van de Nederlands Hervormde Gemeenten van Middelburg en Vlissingen werden toegevoegd en zo werd de Provinciale Bibliotheek van Zeeland een belangrijke boekentempel met een omvangrijk bezit, waaronder vele oude kostbare werken. In deze periode, in 1910, werd ook de belangwekkende collectie van de Middelburgse verzamelaar Henri Tak geschonken.
Op 17 mei 1940 echter werd Middelburg gebombardeerd en de bibliotheek volledig verwoest, waarbij veel waardevolle boeken en middeleeuwse handschriften, in totaal circa 160.000 banden verloren gingen. Ongeveer 20.000 verdere boeken werden ernstig beschadigd door vuur en bluswater. Na deze ramp moest het boekenbezit weer opnieuw worden opgebouwd. Veel boeken werden antiquarisch opnieuw aangekocht en na de bevrijding kwamen er schenkingen van binnen- en buitenlandse bibliotheken en andere instellingen en ook van particulieren binnen.
Een waardevol legaat uit die tijd was bijvoorbeeld een Doré-verzameling in eerste drukken.
In 1953 verhuisde de bibliotheek vanuit het naoorlogse tijdelijke onderkomen naar het Abdijgebouw.
In 1961 wordt het Zeeuws Documentatiecentrum toegevoegd, dat alles over Zeeland en haar bewoners in verleden, heden en toekomst verzamelt. Kinderboeken gaan nu ook een belangrijke rol spelen.
In 1985 gaat de Provinciale Bibliotheek op in de Zeeuwse Bibliotheek en wordt het nieuwe gebouw geopend. De bibliotheek fungeert inmiddels ook als bibliotheek voor de in Middelburg gevestigde Roosevelt Academy (een dependance van de Universiteit van Utrecht).
De diversiteit van de collecties is groot. Belangrijke literaire nalatenschappen zijn bijvoorbeeld die van de dichter P.C. Boutens en schrijver Hans Warren.
Kortom: in de Zeeuwse Bibliotheek liggen vele fraaie staaltjes van meer dan vijf eeuwen boekgeschiedenis. Op de beeldbank van de bibliotheek is dat rijke bezit ook allemaal te bekijken. Het feit dat ik daar al zo'n 35 jaar de scepter over mag zwaaien en het in die jaren heb kunnen uitbouwen tot wat het nu is, geeft me nog dagelijks veel plezier in mijn werk.

Tot deze rijke verzameling behoren natuurlijk ook de oude kinderboeken: de kinderschatkamer van deze instelling. Aan de basis van de kinderboekencollectie staan twee Middelburgse heren: Tak en Bal. De verzameling Tak werd na de dood van Henri Tak in 1910 als legaat geschonken en de verzameling Bal in 1962.

WALTER TRIER

Henri Tak (1844-1910) was een gedreven verzamelaar en bibliofiel. Hij was firmant van de bankiersfirma J.A. Tak & Co en een broer van de bekende socialist Pieter Lodewijk Tak. Zijn enorme verzameling bestond uit een bijzondere collectie prentkunst uit het laatste kwart van de 19de eeuw, merendeels van Franse origine en aangevuld met boeken over illustratiekunst, karikaturen en Franse kunst. In 1913 verscheen er een afzonderlijke catalogus van zijn boeken en prenten en daaruit blijkt de breedte van zijn belangstelling: rubrieken als tijdschriften, almanakken, bibliografie, aardrijkskunde, geschiedenis, letterkunde, kunst, spel, reclameprenten en een kinderbibliotheek. Deze laatste is dan weer onderverdeeld in almanakken, tijdschriften en werkjes voor en na 1800 in het Nederlands, Frans, Duits en Engels, en kinderprenten. Helaas is een deel van zijn imposante collectie in mei 1940 bij het bombardement verloren gegaan of zwaar beschadigd. Veel kinderboeken zijn bij de daaropvolgende restauratie in de jaren vijftig naar het oordeel van Professor Buijnsters 'onherstelbaar verminkt', doordat ze voorzien werden van een 'uniforme moderne outfit'. Voor een deel heeft hij gelijk, maar let wel: de hedendaagse opvattingen over boekrestauratie zijn anders dan die van 50 jaar geleden. Laten we blij zijn dat de boekjes, waaronder veel unica, bewaard zijn gebleven en dat dit legaat Tak met zijn paar duizend bandjes nog steeds de kern van onze collectie oude kinderboeken vormt.

Willem Hendrik Bal (1880-1962) was een sober levende Middelburgse antiquair. Pas op latere leeftijd koos hij voor de antiekhandel; daarvoor had hij een bakkerij gespecialiseerd in ontbijt-, snipper- en sucadekoek. Hij reisde als antiquair veel naar België, Frankrijk, Duitsland en Engeland, waardoor zijn collectie zich gestaag uitbreidde. Vooral Chinees exportporcelein uit de tijd van keizer Kang Shi had zijn voorliefde. In vakkringen werd hij hoog gewaardeerd. Na zijn dood bleek uit zijn testament dat hij al de schatten die hij in zijn leven bijeen had gebracht, legateerde aan de Staat der Nederlanden. Zijn grote, kostbare particuliere bibliotheek schonk hij aan de Provinciale Bibliotheek: een paar duizend banden met atlassen, reisbeschrijvingen, kunst en literatuur van de 18de tot begin 20ste eeuw - en zijn kinderboeken. Het legaat Bal bevatte minder oude kinderboekjes dan het legaat Tak, maar is met enkele honderdtallen toch altijd nog alleszins de moeite waard en, wat belangrijk is: de oorlog zijn ze ongeschonden doorgekomen.

Deze collecties vormden een mooi startpunt voor een verdere uitbouw van de collectie die nu 15.000 deeltjes omvat en 1600 kinderprenten.
Vele andere schenkingen volgden in de daaropvolgende jaren: de Zeeuwse kinderboeken uit de collectie Meertens, bestaande uit boeken van Zeeuwse auteurs of spelend in de regio of met een Zeeuws persoon als onderwerp; en honderden kinder- en schoolboekjes uit de 18de en 19de eeuw uit het bezit van de voormalige Pedagogische Academie.
Exposities zijn uitermate geschikt om mensen kennis te laten maken met de bestaande verzameling. En dat resulteerde vaak weer in kleine schenkingen van particulieren.
Ook door antiquarische aankopen is de collectie uitgebreid en ik durf te stellen dat onze collectie kwantitatief en kwalitatief inmiddels tot de top-vijf van Nederland behoort.
Twee recente aanwinsten hebben de bestaande collectie van ongeveer 10.000 boeken op een wel heel snelle wijze uitgebreid.
In 2006 kwam een collectie van John Landwehr en zijn echtgenote binnen: 800 kinderboeken uit de periode 1700-1940 en ruim 550 19de eeuwse kinderprenten. De meeste boeken komen niet in een andere openbare collectie in Nederland voor en het geheel biedt een dwarsdoorsnede van de ontwikkeling van het kinderboek

en de daarbij gehanteerde illustratietechnieken vanaf de 18de eeuw tot in de vroege jaren dertig van de vorige eeuw. De collectie Landwehr is vorig jaar in zijn geheel beschreven en staat na deze expositie klaar om te worden gedigitaliseerd.
Begin 2007 werd de bibliotheek vervolgens verrijkt met de collectie Marchien Hof: 6000 protestants-christelijke kinderboeken uit de periode 1850-1950, vrijwel allemaal in onberispelijke staat. Uit de collectie Marchien Hof worden momenteel de 820 meest opvallende en belangrijke boeken beschreven en ontsloten. Tenslotte zijn er ook plannen om 6500 geïllustreerde kinderboeken uit de periode 1850-1950 te digitaliseren.

Ronald Rijkse

Uilenspiegel, wie ben jij?

In het Vlaamse polderstadje Damme prijken de namen van Uilenspiegel en zijn compagnons Nele en Lamme boven cafés en restaurants; hun avonturen vormen een wegwijzer voor routes en wandeltochten; zij bevolken er zowaar een museum. Jarenlang raakte men er niet wijs uit wie er dan wel begraven lag: de geleerde Jacob Van Maerlant of de schelm Uilenspiegel.

Inden lande van Sassen int dorp te Knetlingen by den Welme werdt Ulespieghel gheboren. Ende sijn vader hiet Claes Ulenspieghel ende sijn moeder Wybeke. Ende si sonden haer kint tot Amplenen ter doopen ende deden dat heeten Thiel Ulespieghel.

Het Vlaamse Damme en Kneitlingen en Mölln in Duitsland zijn drie gerenommeerde locaties op het Uilenspiegeltracé.
De oudste,volledige Duitse volksboekeditie dateert van 1515, bevat 96 histories en verscheen bij Johannes Grieninger in Straatsburg. Ondertussen werden er ook fragmenten van een oudere editie (uit 1510) ontdekt. Uilenspiegel(of Eulenspiegel) is dus ongeveer vijf eeuwen oud. Al die jaren hebben heel wat mensen zich met hem beziggehouden: schrijvers, illustratoren, componisten, poppenspelers, schilders en beeldhouwers. Om zijn grappen werd gelachen,gegrijnsd en geknarsetand.
We kunnen het ons nu niet meer voorstellen, maar in de late middeleeuwen werden de histories van Uilenspiegel als opruiend en zelfs als gevaarlijk beschouwd wegens hun spottende en kritische toon, hun gevatheid en listig woordenspel. Het volksboek kwam zelfs enkele keren op de index terecht, samen met Reinaert de Vos nog wel.
Uilenspiegel spreekt immers een natuurlijke, volkse taal en neemt geen blad voor de mond. Hij is boosaardig en asociaal en ontziet rang noch stand. Stamvader Eulenspiegel belichaamt list en bedrog en de vreugde die men beleeft aan het verstoren van de bestaande orde. Wellicht werd zijn laakbaar gedrag door zijn auteur *Hermann Bote* zo gul uitgesmeerd om het procédé van de ironische omkering op hem te kunnen toepassen. Daardoor kregen de histories een waarschuwende betekenis en wilden ze beschaafde omgangsvormen bijbrengen in plaats van boertig amusement.

De naam *Eulenspiegel* -volgens de oude schrijfwijze *Ulenspeyghel*- komt herhaaldelijk in oude akten in Braunschweig voor. Er wordt van uitgegaan dat die benaming-anders dan in het volksboek- een soort bijnaam was in de aard van: *Du kannst mir mal den Spiegel (= achterwerk) ulen (= vegen).*
Volgens het volksboek is Eulenspiegel in Mölln gestorven en werd hij wegens zijn schunnige streken rechtop begraven.Vlakbij de St.Nikolaikerk staat een oude grafsteen die melding maakt van de dood van de schalk in 1350. Jammer genoeg betreft het hier een zestiende-eeuwse gedenksteen waarop Eulenspiegel

HANS G. KRESSE

staat afgebeeld met de volgende ondertekst :
Anno 1350 is dusse sten up gehaven
Tille Ulenspegel lent hir under begraven
Morcket wol un dencket dran
Wat ick gwest si up erden
Al die hir vorbi vergan
Moten mi glick werden

De relatie van Uilenspiegel met Vlaanderen dateert van het begin van de zestiende eeuw toen in Antwerpen het eerste Nederlandse volksboek verscheen bij drukker Michiel Hillen van Hoochstraeten. Een afgeslankte editie want ze bevat slechts 46 histories (van de 96 Duitse).
De schalk werd zo populair dat er talrijke vertalingen en bewerkingen kwamen.Vrij vlug werd hij in eigen omgeving gelocaliseerd (Damme, Knesselare..).

Zijn grote literaire doorbraak heeft hij evenwel te danken aan Charles De Coster (1827-1879) die in zijn *"La Légende d'Ulenspiegel et de Lamme Goedzak au pays de Flandres et ailleurs"* uit 1867 de volksheld laat geboren worden in Damme *« quand Mai ouvrait leurs fleurs aux aubépines. »*
De Coster stopte Uilenspiegel in een nieuw kleed en in een andere tijd. Voortaan is hij een zestiende-eeuwse Vlaamse geus die aan de zijde van Willem de Zwijger vecht voor de vrijheid van de Zeventien Provinciën tegen de Spaanse verdrukkers. Uilenspiegel, in de symboliek van De Coster *'de onsterfelijke geest'*, krijgt het gezelschap van Nele, *'het hart'* en Lamme Goedzak, *'de buik van Vlaanderen'*.

Nadien onderging de figuur talrijke gedaanteverwisselingen. Hij werd een *'held voor alle werk'* als Belgicist, anarchist, satiricus, nationaal-socialist, communist, hippie en kinderheld. In veel kinderedities begon hij een nieuwe carrière als clown en hansworst. Zijn streken werden opgepoetst, ingekort, verfraaid, gecensureerd, van een moraal voorzien en *leuk* geïllustreerd. De rauwe en onbezwaarde schalk uit het laatmiddeleeuwse volksboek verwaterde tot een soort Pietje Bell, geschikt voor vertelhoek, prentenboek en poppenkast.

Uilenspiegelmuseum,
Huyse De Grote Sterre,
Jacob Van Maerlantstraat 3,
8340 Damme België,
www.toerismedamme.be

Guy Segers (Uilenspiegels Kring)

De vrolijke landverhuizers.

Emigratie naar Noord-Amerika in de Nederlandse jeugdliteratuur.

In mijn lezing zocht ik een antwoord op de vraag of het thema emigratie naar Noord-Amerika in de Nederlandse jeugdliteratuur de emigratietraditie heeft versterkt, en als dat zo was hoe dat in zijn werk ging. Wat kwamen kinderen en jongeren te weten over emigratie door het lezen van deze boeken? Uit de 36 titels van kinder- en jeugdboeken tussen 1847 en 2007 die ik vond, bleek dat pas na 1900 van een eigen Nederlandse productie sprake is. Dat was een gevolg van de aard van de Nederlandse emigratiegeschiedenis die veel minder spectaculair was dan die in de ons omringende landen als Duitsland en Ierland.

De Nederlandse emigratie was vrij rationeel, goed gecoördineerd en gespreid. Jeugdboeken hebben een heftig plot nodig en dat was eerder in het buitenland te vinden. De emigratiegolf was nog te vroeg voor de doorbraak van de jeugdliteratuur en het thema nog te maatschappelijk. In de jaren 1920 en 1930 kregen meisjes en jonge vrouwen meer zelfstandigheid om op pad te gaan. Het zijn de serieuze meisjesboeken die Amerika ontdekken. Daar ervaren ze de ruimte die ze in Nederland missen.

De stijging van het aantal jeugdboeken over dit thema loopt parallel met het verschijnsel zelf in de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw. De kinderboeken uit die periode beklemtonen het nieuwe en avontuurlijke van vooral Canada en hebben een geruststellende boodschap: bij al het nieuwe blijft de beschutting van het - vaak grote - gezin bestaan en het geloofsvertrouwen. De protestantse uitgaven springen er daarom ook uit. Dat kan verklaard worden uit de oververtegenwoordiging van gereformeerden in de naoorlogse emigratiegolf en hun leesgedrag. Het is tevens een bewijs voor de kracht van de emigratietraditie in deze kring.

De meest recente uitgaven zijn weer historische romans die weliswaar maar zijdelings met Nederland te maken hebben, maar aantonen dat het thema zijn aantrekkingskracht niet heeft verloren.

Dankzij de variatie in deeldoelgroepen en de concentratie in de naoorlogse periode kunnen we concluderen dat ook de jeugdliteratuur sporen vertoont van een sterke Nederlandse emigratietraditie.

PS De auteur stelt suggesties van titels of exemplaren zeer op prijs (jl.krabbendam@zeeland.nl).

Hans Krabbendam, Roosevelt Study Center, Middelburg

Mr. Van Veen-kring

Tijdens de bijeenkomst van de Van Veen-kring op 4 oktober sprak Henk van der Lee over:

Victory Spelen

Victory Spelen was het handelsmerk van een Zaans bedrijf dat spelmateriaal produceerde voor kinderen en was opgericht door Ad Timmers (1916-1974) uit Zaandijk. Al in februari 1945 had hij met Jacob Molenaar uit Krommenie, eigenaar van het bedrijf *Kartonnage Molenaar*, een kartonnagebedrijf opgericht. Eind 1945 namen de broers Kriek, eigenaar van de eveneens in Krommenie gevestigde blikfabriek Zaanlandia, deel in het kapitaal van het bedrijf, dat zich daarop vestigde op de bovenverdieping van de blikfabriek aan het Vermaningspad 7. In 1948 begon Timmers met het ontwikkelen en produceren van spellen onder de merknaam Victory. Een reeks van spellen maar ook boeken zag vervolgens het licht. Zijn producten dragen voor het grootste deel de code G.R.C.S. met een volgnummer; deze code is blijkbaar specifiek voor dit bedrijf. Enkele van de oudere spellen hebben nog het nummer K1593 dat tijdens de oorlog was toegewezen aan de (ook al in Krommenie gevestigde) drukkerij Knijnenberg.

In 1954 kocht Timmers de gebroeders Kriek uit en verhuisde zijn bedrijf naar pakhuis De Halm, Noorddijk 15, Wormerveer. Daar begon de bloeitijd. Hij schafte drukpersen aan (daarvóór werd het drukwerk uitbesteed) en stans-, snij- en andere machines. Het aantal personeelsleden groeide tot 50 à 60 man terwijl er daarnaast nog wisselende hoeveelheden thuiswerkers waren. Zo ontstond een reeks spellen en prentenboeken, waarvan hieronder een lijst met enkele voorbeelden

H. Grobet

volgt. Timmers werkte overigens vooral voor derden waarbij dozen voor allerlei toepassingen het belangrijkste product was. Maar ook uitgevers van blokboeken, landkaarten en dergelijke, waarbij beplakt karton nodig was, behoorden tot de klanten. Victory had ook contacten in Duitsland en de UK. In Engeland bijvoorbeeld met de uitgeverijen Heinemann en Barbani, en waarschijnlijk ook met het Engelse speelgoedbedrijf Victory dat zich met name toelegde op legpuzzels. Het Engelse Victory was al in 1919 opgericht en was gevestigd in Bournemouth. Het werd in 1968 verkocht aan Spear. In datzelfde jaar raakte Timmers betrokken bij een faillissement in Engeland waardoor de firma eerst surséance van betaling kreeg en vervolgens failliet werd verklaard.

Op de spellen en in de boeken van Victory zijn slechts in enkele gevallen namen van illustratoren vermeld. Verschillende malen is de naam Valk (?) te zien en tweemaal vond ik de signatuur TK. Ook tweemaal, op de grotere (en misschien latere) spellen, is de naam Brouwer te vinden. Overigens zijn de illustraties weinig bijzonder waardoor het begrijpelijk is dat de tekenaars de voorkeur gaven aan anonimiteit!
Een voorlopige inventaris van de producten van Victory Spelen:

Kinderkaartspellen

Victory gaf rond 1946 een viertal kwartetspellen van matige kwaliteit uit, met onderwerpen die vlak na WO II populair waren. Op het doosje is de code G.R.G.I.3 vermeld, een code waarvan niet bekend is bij welke firma die hoorde. Daarnaast werd het *Stap-Op-spel* (overigens gemaakt door Speelkaartenfabriek Nederland) onder de eigen merknaam op de markt gebracht.

Knip-, plak- en kleurspellen

Deze spellen bestaan uit losse kartonnen bladen waarin papieren figuurtjes gestoken kunnen worden. Op de achterkant van de bladen en van de figuurtjes staat soms een beschrijving of toelichting. Bekend zijn: *De Sport – kleuren-knippen-spelen*, met K1593 (tenminste vier mappen); *Oranje Boven*, gemerkt G.R.C.S. No.14; *Ik versier mijn eigen kamer* (map 1 en 2); *Een Hollandsch sprookje* (map II); *Pakken passen: 'n amusant legspel met nationale kleederdrachten*, met code G.R.C.S.11; *Een gouden bruiloft op het dorp - kleuren, knippen, opzetten*, G.R.C.S. 13; *(Het Hollandsche) Kermisspel*, G.R.C.S.16; *Prenten vlechten voor de kleintjes*, G.R.C.20; *Kermis – kleuren-plakken-spelen* (Map nr. 3); en *Wij bouwen een stad* (doos 2).

Prentenboeken.

De door Victory uitgegeven prentenboeken hebben hebben meestal 6 of 8 kartonnen bladzijden met gekleurde illustraties en enkele rijmende tekstregels en kostten 60 cent. Ze lijken allemaal van de hand van dezelfde illustrator die signeert met 'Valk'. Negen boekjes zijn tot nu bekend: *Kabouterleven* (G.R.C.S.19), *Lotgevallen van een kater* (G.R.C.S.20), *Dierencircus*, (G.R.C.S.21), *Winterpret* (G.R.C.S.25), *Haasjespret* (G.R.C.S.26), *Pim de kater* (G.R.C.S.27), *Die stoute Pietje Mus* (met zelfs 16 pagina's), *Gansje Gak en meesters verjaardag* (eveneens 16 pagina's), en *In de verhaaltjes lees je goed, hoe je de plaatjes kleuren moet. Boek 1* (waarop als naam van de illustrator 'Van Midden' staat).

Legpuzzels

Er zijn tot nu toe slechts vijf Victory-puzzels bekend: Winkelen, (G.R.C.S.31), *Tollen* (G.R.C.S.33), *Knikkeren, Hinkelen, en Zandbak.*

Gezelschapsspellen

Hiervan zijn er inmiddels zes bekend: *Slangen en Ladders, Hamertje tik*, allebei geïllustreerd door 'Brouwer', *Halma-Spel, Bloemenspel, Tafeltennisspel*, en *Ezeltje Prik.*

Bouwplaten

Er is maar één bouwplaat van

Victory bekend: *Wij bouwen een molen*. De afbeelding van de oliemolen Het Pink te Koog aan de Zaan op deze plaat is van de hand van Frans Mars en de toelichtende tekst heeft het K-nummer 1586.

Jeugdboeken

Victory heeft blijkbaar ook enkele jeugdboeken uitgegeven, in samenwerking met de verder onbekende uitgeverij *Jeugdfonds Romantic Holland* in Krommenie (of waren zij dat zelf?). Voorlopig zijn de volgende zes boeken bekend: Guus Betlem Jr. *Tussen elf en twaalf;* Chr. van Zutphen, *Kismet*; B. Helderman, *De C van Carolus*; Belita Helberg, *De laatste lootjes, de geschiedenis van een jeugdige toneelclub;* Belita Helberg, *Ankie en de tovertaart*, ill. Sacha Dawiedeit; en Hans de la Rive Box, *Wikke Wieland, Lijsterbeslaan 48*.

Uit de nummering is af te leiden dat er door Victory tenminste 60 met de afkorting G.R.C.S. gecodeerde items (spellen, prentenboeken, etc.) zouden zijn uitgegeven. In de lijst hierboven zijn er daarvan voorlopig 24 vermeld. Daarnaast zijn er waarschijnlijk vele anders gecodeerde of ongecodeerde producten verschenen – reden voor verder onderzoek.

Henk van der Lee

De *volgende Van Veen-kring* is gepland voor zaterdag 21 maart 2009. Bij de bijeenkomsten van de Van Veen-kring is iedereen welkom. Plaats: Antiquariaat Acanthus, Achter Sint Pieter 180, Utrecht. Binnenkomst tussen 10.00 en 10.15 uur. Meer informatie bij Frits Booy, zie Colofon.

Pieter Louwerse: zijn 100e sterfdag herdacht

Dit jaar is het 100 jaar geleden dat Pieter Louwerse onder een Haagse tram kwam en na een ziekbed van enkele weken overleed. Ter herdenking publiceerde Louwerse-kenner Marcel van den Driest artikelen in de Provinciale Zeeuwse en de Souburgse Courant en herdacht Omroep Zeeland zijn sterfdag op 20 augustus op de regionale radio en televisie. Ter afsluiting vond in november in de kerk van Souburg een herdenking plaats met een voordracht, liederen en instrumentale muziek.
Pieter Louwerse (1840-1908) was schoolmeester en pedagoog, schrijver, dichter en redacteur, maar hij was vooral de vriend van 't Jonge Volkje. Hoewel er over Louwerse het nodige gepubliceerd is, ontbreekt tot op heden een gedegen biografie en een volledige bibliografie van zijn werk.

Tussen 1869 en 1908 schreef hij meer dan 100 jeugdboeken. Bekend zijn vooral de historische verhalen voor de jeugd – met name die over De Ruyter en Tromp - maar Pieter Louwerse was veelzijdiger. Hij schreef ook talloze niet-historische jeugdverhalen, dicht- en liedbundels, boeken met goocheltrucs, natuurkundige proefjes en puzzeltjes, en hij leverde teksten voor vele prentenboeken, waaronder het aardige beweegbare prentenboekje *ABC-De poes gaat mee, de hond blijft thuis, piep zei de muis in het voorhuis.*
Louwerse schreef honderden rijmpjes, verzen en gedichten. Een aantal is op muziek gezet en leeft voort in de canon van het Nederlandse lied, zoals *Waar de blanke top der duinen* (oorspronkelijke titel: *Mijn Nederland*) en *Op de grote stille heide.* Gerrit Komrij nam al twee gedichten van hem op in zijn bloemlezing van de Nederlandse poëzie; in zijn bloemlezing van de kinderpoëzie zijn maar liefst 10 gedichten van Louwerse opgenomen. Al worden Louwerses boeken niet meer gelezen, de dichter is hiermee gecanoniseerd en blijft voor het nageslacht bewaard.
Daarnaast leverde Louwerse ook nog eens bijdragen voor jeugdtijdschriften als *De kindercourant* en *De kleine huisvriend* en was hij hoofdredacteur van maar liefst drie jeugdbladen: *Voor het jonge volkje, Voor de kinderkamer* en *De kinderwereld.*

Er is echter één activiteit van Pieter Louwerse die nergens wordt vermeld: zijn bemoeienis met prenten. Onder invloed van de Duitse en Zwitserse pedagogische Verlichting als Bertuch,

Basedow en Pestalozzi ontwikkelden zich in de loop van de 19e eeuw onderwijsvormen die gebaseerd waren op de natuurlijke ontwikkeling van het kind. De cognitieve ontwikkeling moest mede worden gevoed door zintuigelijke waarneming. Schoolplaten speelden bij het aanschouwelijk onderwijs een belangrijke rol. De Groningse pedagoog en onderwijzer Berend Brugsma schreef in 1835 een invloedrijke studie over opvoeding en onderwijs en hij maakte met beurzen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen twee studiereizen naar Duitsland. Daar zag hij de schoolplaten van Reimer en Wilke die hij geschikt vond voor het aanschouwelijk onderwijs in Nederland. Bij gevolg gaf de Groningse uitgever R.J. Schierbeek een serie van 20 prenten uit en Brugsma schreef er een handleiding voor onderwijzers bij.

Na het overlijden van Brugsma verscheen bij J.B. Wolters te Groningen in 1883 de zesde druk, die dubbel zoveel platen omvatte als de eerste uitgave. Het titelblad van de gebundelde prentserie vermeldt:
B. Brugsma's Veertig platen voor het aanschouwings-onderwijs. Zesde, gewijzigde en met bijschriften voorziene druk door P. Louwerse.
Nu had Louwerse deze taak - het redigeren van begeleidende teksten en aanwijzingen voor de docent - nogal luchtig opgevat. Zo verklaarde hij in de inleiding dat ... *eene volledige handleiding bij al de veertig platen overbodig mag heeten...*, vanwege de goede opleiding van onderwijzers aan de kweek- en normaalscholen. Louwerse beperkte zich dan ook tot een korte verhandeling over het aan-

schouwingsonderwijs en gaf een uitgewerkt voorbeeld van een klassegesprek over koeien en melk. Behalve de titel van de bundel geven echter ook de nummers bij de afbeeldingen op de prenten de indruk dat meer uitleg verwacht kon worden.

Prenten waren duur, tenminste de productie van prenten was duur. Maar uitgevers waren slim. Nu Wolters de serie schoolprenten in bezit had, kon hij ze evengoed als prentenboek op de markt brengen. En dus verscheen er ook een prentenboek met teksten van Pieter Louwerse en platen uit de schoolprentserie: *Van alles en nog wat, rijmpjes en vertellinkjes voor onze kleinen door P. Louwerse.* Zo werd Wolters' investering in de schoolplaten nogmaals rendabel gemaakt met prentenboeken.
In tegenstelling tot wat je bij een prentenboek zou verwachten, zijn Louwerses teksten hier heel omvangrijk: maar liefst twee tekstpagina's bij iedere plaat. In deze teksten - eigenlijk korte verhaaltjes en rijmpjes - wordt weliswaar naar de genummerde afbeeldingen verwezen, maar het verband tussen de verhaaltjes en de afbeeldingen is meestal zwak. Het geheel wekt de indruk alsof Louwerse bij deze opdracht door Wolters per woord of regel werd betaald en er geen belang bij had de teksten beknopt te houden.

Ook met centsprenten heeft Louwerse zich beziggehouden. Was hij in zijn jeugd de koper van centsprenten, later werd hij ook de maker ervan.
In 1882 namelijk startte de Haagse uitgever Johannes Ykema een serie van 24 centsprenten onder de titel *Louwerse's kinderprenten.* De meeste prenten hebben een thema dat in de titel tot uitdrukking komt, zoals *Loopen en rijden, Valsch spel* en *Een zestal grappen.* Ze tonen 6 tot soms meer dan 12 afbeeldingen onder andere van de seizoenen, kinderspelen, dieren, het landleven en ijspret, maar er zijn ook *macedoines* bij, prenten waarbij de afbeeldingen onderling geen verband houden.
De afbeeldingen gaan vergezeld van een rijmpje of een uitgebreide tekst op rijm. Ze werden gedrukt met galvano's van houtgravures en zinkclichés, hergebruikt drukmateriaal van vaak buitenlandse oorsprong.
In november 1887 volgde een tweede serie van 24 kinderprenten evenals de eerste serie onder redactie van Louwerse. Deze serie week qua vorm en inhoud niet af van de vorige, met bij ieder plaatje een gedichtje van Louwerse, op een kinderlijke toon maar niet moraliserend. Ook voor deze kinderprenten werd drukmateriaal hergebruikt.
Beide series beleefden een herdruk bij Ykema. De prenten werden gedrukt bij G.J. Thieme te Arnhem op een goede kwaliteit papier en op het voor centsprenten ongebruikelijk grote formaat van ca. 43 bij 55 cm. Ze werden verkocht voor 5 cent per

stuk. Over de oplage van de prenten is niets bekend, maar die was waarschijnlijk hoog. Hoewel de prenten tegenwoordig niet veel meer worden aangetroffen, werden ze destijds in grote aantallen afgezet. Zo had de boekhandel Mellink in Zutphen bij opheffing nog 8 riem of bijna 4000 *Louwerse's prenten* in voorraad!
Een derde serie van 24 prenten, in dezelfde stijl als beide voorgaande, verscheen in 1892.

De drie series kinderprenten werden na Ykema's overlijden in 1893 overgenomen door de firma Schillemans en Van Belkum in Zutphen. De drie series werden door hen herdrukt en omstreeks 1905 zag ook nog een vierde serie *Louwerse's prenten* het licht. Qua uitvoering sluit deze serie naadloos aan bij Ykema's prenten: 6 tot 12 houtgravures en lijnclichés. De serie van 24 prenten kostte in de handel *f*1,20. In de fondscatalogus van 1905 werden de prenten expliciet aanbevolen *'als belooning voor vlijt en goed gedrag of ter uitdeeling bij school- en andere feesten'*.
Voor Jan Vlieger, uitgever van goedkope kinderboeken en papieren speelgoed in Amsterdam, verzorgde Louwerse nog het bordspel *Schoolmeester en collectant* dat in verschillende uitvoeringen in de handel kwam.

En toen, op 20 augustus 1908, kwam er een eind aan dat uiterst productieve leven.
Louwerse was niet meer, maar wat hij in tientallen jaren had opgebouwd bleef bestaan. Zijn boeken werden tot in de jaren 1930 herdrukt. De tijdschriften werden pas in 1934 opgeheven. In 1920 werd nog een 5e en in 1926 een 6e serie Louwerse prenten door P. van Belkum Azn. uitgegeven, nu samengesteld door Simon Abramsz.
Pieter Louwerse werd begraven op Oud Eik en Duinen in Den Haag. Een eenvoudige steen van nog geen 50 bij 40 cm markeert zijn graf in een weinig verzorgd deel van deze fraaie Haagse begraafplaats. Bij de directie van de begraafplaats was niet bekend dat, behalve illustere figuren als Louis Couperus en Willem Drees, ook de ooit beroemde Pieter Louwerse daar lag.
Meer dan zestig jaar heeft Pieter Louwerse zijn stempel op de Nederlandse kinder- en jeugdliteratuur gedrukt. En dat kan alleen van de echte groten gezegd worden.

Aernout Borms

In Memoriam

Begin oktober is de Friese schrijfster en tekenares **Diet Huber** overleden. Ze werd 84 jaar. Ze tekende en schreef vanaf 1952. Na een Friese start schreef ze ook gedichten in het Nederlands. Meer informatie op de website van Tresoar: www.tresoar.nl, onder Nieuws.

Mengelwerk

De **Annie M.G. Schmidt** leerstoel aan de Universiteit van Leiden wordt in elk geval de komende vijf jaar gecontinueerd. Hoogleraar Helma van Lierop kan haar werk in Leiden (een halve dag per week) voortzetten. Ze werkt ook aan de Universiteit van Tilburg.

Op 7 november werd in de Koninklijke Bibliotheek een studiedag georganiseerd van de **Werkgroep onderzoekers jeugdliteratuur Nederland/Vlaanderen** en IBBY. Onderwerpen van de lezingen: hoe vullen onderzoekers het begrip 'kind' in; bewerkingen van Griekse klassieke verhalen; wat leren kleuters over verhalen door het kijken naar tekenfilms; de omgang met kinderboeken in protestants-christelijke scholen; uitgeverij Lemniscaat; de beschrijving van het gezin in bewerkingen van klassieke verhalen zoals de Reinaert.

Het jaarlijkse symposium in de Universiteit van Tilburg op 9 januari is getiteld **Vensters op de Canon: heden en verleden in (jeugd)literatuur en musea**. De Canon met haar vijftig vensters wordt bekeken vanuit het kind, de (jeugd)literatuur en het onderwijs. Er zijn lezingen van onderzoekers, schrijvers, mensen uit het onderwijs en uit musea.

Internet

www.hetoudekinderboek.nl
De website van onze stichting wordt goed bezocht; zo'n 275 bezoekers per dag, waarvan 70% uit het buitenland.

JAN RINKE

De verzamelaarsinformatie is populair, evenals de virtuele bibliotheek.

www.uflib.ufl.edu/UFDC/?c=juv
Een nieuwe Amerikaanse website van de Baldwin Library of Historical Children's Literature aan de Universiteit van Florida, met **4736 digitale kinderboeken**. In een goede presentatie met de mogelijkheid om 'thumbnails' te bekijken (niet bij alle boeken). De boeken zijn voorzien van beschrijvingen (onder 'Citation'), per pagina door te bladeren en meer gericht te bekijken via een inhoudsopgave. Zoekmogelijkheden op genres, woorden uit de beschrijvingen en uit de gehele tekst.

Er worden steeds meer collecties kinderboeken in binnen- en buitenland **digitaal beschikbaar** gesteld. Op de website van de Koninklijke Bibliotheek zijn er een aantal bij elkaar gegroepeerd: www.kb.nl, -> Speciale Collectie -> Kinderboeken -> Digitale Kinderboeken online.

www.buku.nl
Op de site van BUKU (Bibliotheca Surinamica) een uitgebreid overzicht van Nederlandse uitgaven van *De hut van Oom Tom*.

Tentoonstellingen

Het *Stadskasteel Zaltbommel* opende onlangs de eerste en enige permanente expositie over het leven en werk van de in Zaltbommel geboren tekenares **Fiep Westendorp**. Het museum heeft al eerder tijdelijke tentoonstellingen georganiseerd over het werk van Fiep, maar de huidige expositie blijft permanent in het museum. Adres: Nonnenstraat 5, tel. 0418 – 512617.

Van 1 februari tot 1 maart is in de *Bibliotheek van Rotterdam* op de 2e etage een bescheiden tentoonstelling ingericht over **Johan Been** (1859-1930), naar aanleiding van zijn 150e geboortedag.

Van 16 januari tot 29 maart in het *Grafisch Museum Groningen* de laatste tentoonstelling van **Margriet Winterboeken**. Er zijn ook Winterboeken van diverse jeugdbladen te bezichtigen, die tegenwoordig nog steeds worden uitgegeven, evenals de complete serie Winterboeken van de Wereldbibliotheek en een aantal Kerstboeken van het zogenaamde Drukkersweekblad. Anneke Gankema verzamelde de prachtige

oude winterboeken en de annuals die er de basis van vormen, en laat ze zien in deze wintertentoonstelling.

Van 31 januari tot 21 juni in het *Nationaal Onderwijsmuseum* in Rotterdam, de expositie **Jetses aan de wand**, met de schoolplaten van Cornelis Jetses. Aanleiding is de verschijning van een boek met alle 22 wandplaten van Jetses. Samengesteld door Jacques Dane, met medewerking van o.a. Saskia de Bodt. Na Rotterdam gaat de tentoonstelling naar de *Fraeylemaborg* in Slochteren, en in het najaar is Museum Nairac in Barneveld aan de beurt. Er is aandacht voor de relatie tussen Isings en Jetses, voor het werk van de Carl Larsson en voor de Duitse invloeden in de platen van Jetses.

Tot 25 januari in de *Kunsthalle* in München een tentoonstelling over de wortels van Disney in de Europese kunst van de 19e en begin 20e eeuw. Originele tekeningen, filmbeelden en modellen voor de Disney-films worden getoond naast schilderijen en beeldhouwwerken van kunstenaars uit de Duitse Romantiek, het Franse symbolisme, de Victoriaanse schilderkunst en het surrealisme. Relaties tussen 'hoge' en 'lage' kunst, tussen literatuur en film, en tussen Amerikaanse en Europese cultuur worden op die manier zichtbaar. Er is een catalogus bij verschenen, zie Publicaties.

Publicaties

Bijna alle boeken die hieronder worden vermeld zijn aanwezig bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Mocht een bepaald boek daar niet zijn, dan kan men tamelijk eenvoudig opzoeken in welke bibliotheek in Nederland het wel aanwezig is.

NEDERLAND

'Eén grote vreugderit'. Op reis door Achterhoek en Liemers met jeugdboeken uit de collecties van Stichting Staring Instituut en Stichting 't Oude Kinderboek / uitgegeven door Stichting 't Oude Kinderboek uit Zutphen en het Staring Instituut. Het boek is bij StOK en Staring Instituut verkrijgbaar en kost € 4,-.

Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van StOK worden in dit boek 22 kinderboeken, die in de Achterhoek en de Liemers spelen, en hun auteurs besproken. Het betreft bekende auteurs als Gerdes en Van de Hulst, maar ook schrijvers waar weinig van bekend was zoals A. Delachaux en Daisy Junius. Bij elke auteur wordt een levensbeschrijving gegeven, de inhoud van een boek beschreven en een fragment uit dat boek afgedrukt. Bevat tevens een overzicht van alle kinderboeken die in de genoemde regio's spelen.

100 stripklassiekers die niet in je boekenkast mogen ontbreken / Geert de Weyer. – Atlas, 2008. – 244 p. – ISBN 978 90 4500 996 4 ; € 49,90.

Canon door Vlaamse stripjournalist; lezenswaardig naslagwerk waarin helaas de grote tekenaars uit de 19e eeuw ontbreken, zoals Rodolphe Töpffer en Wilhelm Busch.
(De Volkskrant 5-12-2008)

Het beste van Wilhelm Busch de uitvinder van het stripverhaal en de schepper van o.a. Max & Maurits; een kwajongensverhaal in zeven streken. - Scheveningen, Knippenberg, 2008. - 48 p. - Vertaling van Theo Knippenberg, ills. in kleur en zwart-wit. – (Theo Knippenberg's Bulkboek ; 11)
Bevat ook: De virtuoos, De behendige haarkunstenaar en zijn verstandige hond (een geschiedenis zonder woorden), De vlieg, Het warme bad, De onverschrokken Molenaarsdochter, Hans Huckebein De Pechvogel

Bekend en onbekend, deel 2 / Marjan Schuddeboom. – Zoetermeer : Free Musketeers, 2008.

Tweede bundel met biografieën van jeugdboekenschrijvers, deze keer onder meer met Cornélie Noordwal, Thérèse van Hoven, Carel Beke, Arja Peters, Thea Beckman, Miep Diekmann, Clara de Groot, N.C.W. Kuyk, Willem van Doorn, N.K. Bieger.

BUITENLAND

Walt Disneys wunderbare Welt und ihre Wurzeln in der europäischen Kunst / Hrsg. Bruno Girveau, Guy Cogeval und Roger Diederen. - München, 2008. - 304 p., ill., 28 cm. -
ISBN: 978-3-7774-4375-1 ; € 39,90.

Boek waarin een beeld wordt gegeven van hoe het werk van Disney geworteld is in de Europese kunst van de 19e en begin 20e eeuw. Originele tekeningen, filmbeelden en modellen voor de Disney-films worden getoond naast schilderijen en beeldhouwwerken van kunstenaars uit de Duitse Romantiek, het Franse symbolisme, de Victoriaanse schilderkunst en het surrealisme. Relaties tussen 'hoge' en 'lage' kunst, tussen literatuur en film, en tussen Amerikaanse en Europese cultuur worden op die manier zichtbaar. In 1935 reisde Disney door

Europa, en verzamelde geïllustreerde versies van sprookjes en klassieken. Die collectie werd een belangrijke basis voor zijn studio, waarvoor hij ook tekenaars opgeleid aan Europese kunstacademies engageerde.

Sesam öffne dich : Bilder vom Orient in der Kinder- und Jugendliteratur / Hrsg. Michael Fritsche, Kathrin Schulze. - Oldenburg : BIS-Verlag, 2006. - 270 p. : ill. ; 24 cm. - ISBN 978-3-8142-2034-5. Katalog zur Ausstellung im Rahmen der 32. Oldenburger Kinder- und Jugendmesse 2006 im Stadmuseum Oldenburg.

Tentoonstellingscatalogus met een kritische kijk op (veelal cliché-) beelden van het 'Oosten' en de Arabische wereld, zoals die vanaf de late 18e eeuw in westerse kinder- en jeugdboeken werden overgedragen. Oosterse sprookjes, reisverhalen en strips komen aan de orde. Als tegenwicht worden hedendaagse Duitstalige auteurs uit Arabische landen met hun werk voorgesteld. Bevat een uitgebreide lijst met geannoteerde titels van 'oosterse' boeken.

Odysseus, Robinson und Co. : vom Klassiker zum Kinder- und Jugendbuch / hrsg. von Kurt Franz und Franz-Josef Payrhuber. - Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren, 2006. - X, 144 p. : ill. ; 24 cm. - (Schriftenreihe der Deutschen Akademie für Kinder- und Jugendliteratur Volkach e.V. ; Bd. 33). - ISBN 978-3-8340-0118-4

Bijdragen over zeven klassiekers van de jeugdliteratuur die oorspronkelijk voor volwassenen waren bedoeld; onder andere bewerkingen van de Odyssee, van Robinson Crusoë en de Midzomernachtsdroom van Shakespeare. Bevat ook een artikel over Chodowiecki die o.a. werk van Campe, Salzmann en Basedow illustreerde.

Emiel Walravens

Karl May und seine Zeit. Bilder, Dokumente, Texte / Gerhard Klussmeier, Hainer Plaul. – Karl May Verlag, 2007. 592 p., ISBN 978-3-7802-0181-2 ; € 98,-.

Documentatie in 14 hoofdstukken van de levensfasen van Karl May, met uitspraken van de auteur zelf, tegenstrijdige meningen van tijdgenoten, familiefoto's, facsimiles, prentbriefkaarten en processtukken. Biedt een rijk geïllustreerd beeld van de tijd, met de internationale geldingsdrang van keizer Wilhelm II en de armoede van het proletariaat. Ook de toenmalige praktijken van uitgevers en het (her)gebruik van illustraties komt aan de orde.

Boys in children's literature and popular culture : masculinity, abjection, and the fictional child / Annette Wannamaker. - London : Routledge, 2008. - xiii, 181 p. ; .. cm. - (Children's literature and culture). - ISBN 978-0-415-97469-1 hbk : £54.00

Volgens de auteur van dit boek is er een groot verschil tussen wat wetenschappers denken dat jongens zouden moeten lezen en wat ze in werkelijkheid lezen. Ze kijkt naar Tarzan-verhalen (romans, strips, films, televisieseries) en andere door onderzoekers meestal verwaarloosde populaire lectuur, en onderzoekt welke vorm van 'mannelijkheid' wordt verbeeld; bijvoorbeeld Tarzan als witte en imperialistische autoriteit, of als sympathieke figuur met zorg voor de

natuur. Een deel is gewijd aan de invulling van de rollen van jongens en meisjes in de Harry Potter boeken.

Eden's outcasts : the story of Louisa May Alcott and her father / John Matteson. - 1st ed. - New York [etc.] : Norton, cop. 2007. - IX, 497 p. : ill.; 25 cm. - ISBN 978-0-393-05964-9 geb.

Dubbelbiografie van de Amerikaanse schrijfster (1832-1888) en haar vader, de onderwijzer en schrijver Amos Bronson Alcott (1799-1888). De complexe relatie vader-dochter en auteur-auteur wordt in chronologische volgorde beschreven. Er wordt een beeld gegeven van de tijd, met informatie over figuren als Emerson, Thoreau en Elizabeth Peabody, en uitleg over de culturele beweging van de Amerikaanse transcendentalisten met hun utopische en socialistische idealen.

Unsettling narratives : postcolonial readings of children's literature / Clare Bradford. - [Waterloo, Ont.] : Wilfrid Laurier University Press, cop. 2007. - vii, 279 p : ill., port. ; 23 cm
Electronic reproduction. Boulder, Colo : NetLibrary, 2007. -
ISBN 978-1-429-48033-8
1401 netlibrary

De auteur onderzoekt vanuit een postkoloniale visie teksten van nieuwkomers in Australië, NieuwZeeland, Canada en de Verenigde Staten. Hoe beschrijven zij de inheemse culturen van die landen?Ook de teksten van auteurs uit de oorspronkelijke culturen worden onderzocht.

Twain, Alcott, and the birth of the adolescent reform novel / Roberta Seelinger Trites. – Iowa City : U of Iowa P, 2007. - 236 p. –
ISBN 978-1-58729-622-2 ; $34.95.

Vergelijking van de literaire overeenkomsten in de klassieke verhalen voor jongeren van Mark Twain en Louise Alcott. Hoewel het gaat om verschillende genres: avonturenverhalen en gezinsverhalen, is de auteur erin geslaagd door een mengeling van biografische, cultuurhistorische en literair-kritische informatie zowel het werk als de persoon achter het werk tot leven te brengen. In een biografisch hoofdstuk worden de vele overeenkomsten van beide bestsellerauteurs (die elkaar niet mochten) beschreven. Daarna worden 'Huckleberry Finn' en 'Little Women' vergeleken. Een beschrijving van de sociale, religieuze en economische omstandigheden laat zien dat de opvattingen uit hun tijd van groot belang waren voor beide auteurs. Tot slot een hoofdstuk over de invloed die de auteurs hebben gehad op de jeugdromans in de 20e eeuw, vooral wat betreft onderwerpen als ras, sexe en politiek.

Out of the attic : some neglected children's authors of the twentieth century / ed. by Pat Pinsent. - Shenstone : Pied Piper, 2006. - 256 p. ; 24 cm. - (Neglected children's authors series). -
ISBN 978-0-9546384-7-4

Bijdragen over een aantal 20e eeuwse auteurs die in hun tijd even populair waren als de nu nog gewaardeerde schrijvers, maar toch de tand des tijds niet hebben overleefd en niet in de 'canon' zijn terecht gekomen. Ze worden beschreven in hun maatschappelijke context en in relatie tot de genres waartoe hun werk behoort.

Bijzondere (her)uitgaven

Prins Valiant, 1937-1938 / Harald R. Foster. – Silvester, 2008. – 98 p. – ISBN 978 90 5885 329 5 ; € 59,-.

Eerste deel van een monumentale heruitgave (bijna A3 formaat) die in 18 gebonden delen op de markt zal komen. De eerste aflevering van deze stripklassieker verscheen in de New York Journal in 1937. Alle originelen zijn opnieuw gescand.

Uit de tijdschriften

Ook voor de tijdschriftartikelen geldt dat deze allemaal aanwezig zijn bij de Koninklijke Bibliotheek.

NEDERLAND

Biografie bulletin (najaar 2008) bevat een artikel over het plan voor een biografie van Johanna van Woude.

Boekenpost (jrg. 16, no. 98, nov/dec 2008) bevat artikelen over Sint-Nicolaas van Jan Schenkman (door Eugenie Boer) over Jan Rinke (door Francien Braaksma), en over 150 jaar Prikkebeen in Nederland (door Frits Booy).

Goede papieren (jrg. 3, no. 2, 2008) het vriendenblad van het Letterkundig Museum, bevat een artikel van Monica Soeting - bezig met schrijven van een biografie van Cissy van Marxveldt - met informatie uit brieven van Van Marxveldt, uit het blad 'Praten en breien' en over de invloed van Top Naeff op haar werk.

Illustration (no. 17, herfst 2001) bevat artikelen over het illustreren van 'Alice' na Tenniel.

Julit (3/08) bevat een artikel over Selma Lagerlöf die 150 jaar geleden geboren is.

Leeswelp (no. 6, 2008) In dit Vlaamse recensietijdschrift een artikel van Helma van Lierop over het academische jeugdliteratuuronderzoek, gevolgd door een vraaggesprek met de jonge onderzoekers Vanessa Joose en Katrien Vloeberghs.

Lessen (jrg. 3, juni 2008) bevat artikelen over de tentoonstelling 'Ook prinsesjes gaan naar school', over twee schoolplaten van Tjerk Bottema, en over de conservering en de inhoud van het schoolboekje 'De vrolijke Albertus en de beminnelijke Gerrit' (1822).

Lexicon van de jeugdliteratuur (afl. 77 en 78, juni en okt. 2008) bevat onder andere lemma's over Paul Biegel, Martha van Eeden-van Vloten, Coby Krouwel, H.E. Kuylman, Henny Box, C.E. van Koetsveld en Wim Meuldijk (Pipo).

Verantwoording illustraties

De illustraties in dit nummer komen uit verschillende bewerkingen van 'Tijl Uilenspiegel'.

Vragen

Mevr. G. Leijenhorst-Wolters liet weten dat ze een reactie heeft gehad op haar vraag naar een **abc-boekje**. Het blijkt gemaakt door Dick Vandé en ze heeft er inmiddels zelfs al een exemplaar van weten te bemachtigen.

Corrie Voordouw zoekt een boek, getiteld **'De blauwe soldaat'**. Ze heeft het gelezen in de jaren vijftig, toen ze 9 jaar was. Op de oranje voorkant stond een blauwe soldaat afgebeeld. Het verhaal gaat over het fort Wiericker Schans in Bodegraven. Informatie graag naar Zuidzijde 47, 2411 RS Bodegraven, tel. 0172-651866, mail: corrie.voordouw@hornig.nl.

Colofon

Berichten uit de wereld van het oude kinderboek. Mededelingen-bulletin van de **Stichting Geschiedenis kinder- en jeugdliteratuur** (ISSN 1384-5977)

www.hetoudekinderboek.nl

Bestuur:
Frits Booy (voorzitter)
fjbooy@zonnet.nl
Anneke van den Bergh (secretaris)
a.vd.bergh@haarlem.nl
Aernout Borms (penningmeester, beheerder website)
agborms@xs4all.nl
Jant van der Weg-Laverman
weglaverman@kpnplanet.nl
Saskia de Bodt
saskia.debodt@let.uu.nl
Henk van der Lee
hjvdlee@planet.nl

Aanmelden als donateur kan men zich bij Anneke van den Bergh, p/a Stadsbibliotheek Haarlem, Postbus 204, 2000 AE Haarlem, of via a.vd.bergh@haarlem.nl

Donaties (minimum donatie per jaar twintig euro) naar gironummer 2348552 t.n.v. Stichting Geschiedenis Kinder- en Jeugdliteratuur, Voorburg. Donateurs van de Stichting ontvangen uitnodigingen voor studiedagen en excursies, een jaarboekje en regelmatig de *Berichten uit de wereld van het oude kinderboek.*

Samenstelling Berichten:
Jeannette Kok en Theo Gielen.
Informatie kan men sturen aan:
Koninklijke Bibliotheek
t.a.v. Jeannette Kok
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
Tel. 070-3140215 (do. en vr.)
of tel. 020-6251915 (privé).
e-mail: *jeannette.kok@kb.nl*

Coördinatie 'Mr. van Veen-kring':
Frits Booy (035-5417336).